

Војислав Бачанин, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0003-0281-2451

Изворни научни рад
УДК: 502.131.1:336.226.44
DOI: 10.46793/XXIMajsko.961B

КОНЦЕПТ ЕКОЛОШКОГ ПОРЕЗА У СВЕТЛУ ПОЛИТИКЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА*

Резиме

Примена економских инструмената дугорочно доводи до бољих исхода по заштиту животне средине од употребе наредбодавно-надзорних инструмената. Подстичу се корисне иновације, остварују знатне уштеде, а пружају се и додатни подстицаји обликовању нових симбиоза између одговорне политике, привредног и научног сектора. Еколошки порез представља један од најзначајнијих економских инструмената у заштити животне средине. Иако је уврежено мишљење да се најоптималнијим избором чини коришћење и командно-контролних и економских инструмената истовремено, зацело тек примена потоњих омогућује оживотворење концепта одрживог развоја. Па ипак, незанемарљив број аутора доводи у питање прихватање концепта еколошког опорезивања и истиче његове бројне недостатке – од неиспуњења или недовољног задовољења еколошке дивиденде, преко негативних утицаја на доходак, па све до изазова са којима се може суочити привреда у целини

Кључне речи: еколошки порез, економски инструменти, одрживи развој, заштита животне средине, двострука дивиденда.

1. Уводне напомене

Може се констатовати да је наша, модерна цивилизација изненађујуће касно постала свесна мудрости коју су заговарали још антички филозофи¹. Јер,

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

¹ „Све што је у складу са природом – има неку вредност, а све што природи противречи јесте супротност вредности“ (Ђурић, Н. М., *Историја хеленске етике*, Београд, 1976, стр. 476).

тек седамдесетих година прошлог века (не)разуман однос човека према природи постаје доктринарно атрактивно питање које се из природних наука преноси и на сферу друштвено-хуманистичких².

Концепт одрживог развоја резултат је вишедеценијског промишљања о успостављању усклађеног односа човека и природе.³ Уобичајено се дефинише као развој који задовољава потребе садашњице без бојазни да би се угрозила способност будућих генерација за задовољењем њихових.⁴ Ради се о интердисциплинарном концепту који превазилази искључиво економске моделе,⁵ не трпи статичност, поседује веома наглашену временску димензију и апелује на својеврсну интергенерацијску сарадњу.⁶

2. О теорији јавних добара и инструментима еколошког менаџмента у политици очувања и унапређења животне средине

У погледу јавних добара држава понуду и тражњу може поставити у однос који понајвише одговара заједничким, а не појединачним интересима. Штавише, оваква интервенција не представља само њено право, већ и њену дужност. Нарочито у погледу старања о њеним природним добрима, вођењу

² „Суочени с оваквом деградацијом животне средине, независност економије од природних наука постала је луксуз који себи не можемо да приуштимо“ (Pawłowski, A., *Sustainable development as a civilizational revolution : a multidisciplinary approach to the challenges of the 21st century*, Boca Raton, 2001, стр. 125).

³ Економске дисциплине током последњих деценија високо су почеле вредновати еколошку парадигму – од стварања тзв. зелене економије, преко развоја еколошког менаџмента, примењивања квалитативних показатеља успешности узимајући у обзир еколошке категорије до конституисања нових развојних тенденција на релацији енергија-економија-екологија (Hafner, P., *Ecological paradigm and economic reality*, Facta Universitatis, бр. 2/2009, стр. 121).

⁴ Вид: Извештај Светске комисије о животној средини и развоју 1987. године (United Nations, *Our Common Future - Brundtland Report*, Oxford, 1987).

⁵ Постао је модел путем којег се делује не само на економском, већ и на културном и на политичком нивоу. Под политиком одрживог развоја разуме се: политика дематеријализације материјалних инпута/аутпута у производњи; политика оптимизација производње/потрошње; супституција производа (необновљивих ресурса); могућност рециклаже производа или отпада. Њена реализација није могућа само уз примену механизма планског предвиђања, већ захтева развој инструмената и средстава на различитим нивоима (нав. према: Зековић, С., *Економски и тржишни инструменти у политици одрживог развоја ЕУ*, Економски анали, бр. 157/2003, стр. 136).

⁶ Одрживост, заправо, „није ништа друго него начело опште користи које се посматра у контексту ширег временског оквира који обухвата многе нараштаје“ (Мариловић, Ђ., *Финансијскоправни аспекти управљања јавним добрима: докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2021, стр. 120).

еколошке политике и за те потребе осигуравању неопходних финансијских средстава.⁷

Специфичан проблем који се појављује при обезбеђивању јавних добара и услуга представљају екстерни ефекти, односно екстерналије.⁸ О екстерналијама се говори онда када се у обезбеђивању једног добра/услуге појављују ефекти који погађају лица која не желе да плате за корист, односно штету насталу као последица производње тог добра/услуге. Оне настају како приликом производње, тако и приликом потрошње и приватних и јавних добара.⁹ Најчешће их карактерише непостојање намере, односно инцидентни карактер.¹⁰

Пре више од сто година Артур Сесил Пигу изнео је поставку о потреби за државном интервенцијом путем које би се обезбедило да цене на тржишту одражавају пун друштвени трошак. Према тој теорији, како би се у случају негативних екстерналија избегло преваљивање трошкова на читаво друштво, неопходно би било укључити трошкове негативне екстерналије у цену производа или активности који је узрокују.¹¹ У процесу успостављања једнакости између друштвене вредности граничног производа и цене фактора производње, најчешће се употребљавају порези и субвенције.¹²

Инструменти који се користе у политици заштите животне средине претежно се класификују на две велике групе – наредбодавно-надзорне (административне или „командно-контролне“) и економске (тржишне). До седамдесетих година прошлог века махом су се користили наредбодавно-надзорни, најчешће у форми различитих ограничења, забрана и дозвола.¹³ Временом се искристалисала јасна оцена да самостално коришћени

⁷ Lončarić Horvat, O., *Legal analysis of environmental taxes*, Facta Universitatis, Series: Law and Politics, бр. 1/2012, стр. 3.

⁸ Ричард и Пегги Мазгрејв пружили су једноставно објашњење овог проблема у контексту односа приватних и јавних добара: „Ако поједем хамбургер или обујем пар ципела, ови производи неће бити доступни другим појединцима. Моја и њихова потрошња стоје, тако, у ривалском односу. Али сада размотрите мере за смањење загађења ваздуха. Ако се постигне одређено побољшање у квалитету ваздуха, резултирајућа добит биће доступна свима који дишу. Другим речима, потрошња таквих производа од стране различитих појединаца је „неривалска“, у том смислу да корисност једне особе не смањује бенефит који је доступан другима. Ово има важне импликације на то како се потрошачи понашају и како би требало ове две врсте добара обезбедити“ (Musgrave, R., Musgrave, P., *Public Finance in Theory and Practice : Fifth Edition*, New York, 1989, стр. 7).

⁹ Раичевић, Б., *Јавне финансије: прво издање*, Београд, 2005, стр. 44.

¹⁰ Лапчевић, М., *Облици екстерналија и њихов значај у цивилном ваздушном саобраћају*, Зборник радова: Правна мисао у срцу Шумадије, Крагујевац, 2012, стр. 751.

¹¹ Филиповић, С., *Еколошки порези у појединим европским земљама*, Економски анали, бр. 162/2004, стр. 211.

¹² Бримерхоф, Д., *Јавне финансије: 7., потпуно прерађено издање*, Загреб, 2000, стр. 68.

¹³ Заједничко им је то да путем њих законодавац загађивачима детаљно одређује модел понашања.

наредбодавно-надзорни инструменти нису ефикасни, те да они могу бити утолико трошковно делотворни уколико законодавац познаје трошкове смањења загађења сваког појединачног загађивача. За разлику од ових (могло би се рећи) конвенционалних инструмената – економски инструменти користе цене и друге економске варијабле како би се загађивач подстакао на смањење загађења.¹⁴

„У тржишној привреди, држава делује на основу релативно ограничених информација о трошковима смањивања загађивања. У стварности, такви трошкови могу значајније да се разликују између различитих загађивача.“¹⁵ Када се административним путем пропише једнак еколошки стандард, подстицаји могу изостати. Ако би се административни инструмент једнако применио на све загађиваче подједнако, без обзира на разлике међу њима, неким од њих, по правилу мањим загађивачима – били би проузроковани много већи трошкови.¹⁶

Дугорочно посматрано, адекватна употреба економских инструмената¹⁷ доводи до бољих исхода. Њиховом применом подстичу се корисне иновације (што доводи до пораста продуктивности рада и већем квалитету аутпута), остварују знатне уштеде (самим загађивачима се препушта да одаберу најприкладнији начин постизања утврђених еколошких стандарда, без потребе за администрирањем), а пружају се и додатни подстицаји обликовању нових симбиоза између одговорне политике, привредног и научног сектора.¹⁸ Опет, није згорег напоменути да ни они нису без недостатака јер њихова имплементација собом увек носи и додатне трошкове, а, такође, „не делују ни довољно ефикасно на концентрације загађења у временском и локацијском (географском) смислу.“¹⁹

¹⁴ Нав. према: Кордеј Де-Вила, Ж., Папафава, М., *Економски инструменти у политици заштите околиша у Хрватској – теоријска сазнања и искуства*, Привредна кретања и економска политика, бр. 94/2003, стр. 29-31.

¹⁵ Илић-Попов, Г., *Еколошки порези*, Београд, 2000, стр. 65.

¹⁶ Јеремић, Н., Георгијевски, М., *Еколошки порези у Европској унији*, Европско законодавство, бр. 47-48/2014, стр. 263.

¹⁷ Не постоји сагласност у погледу обима појма економских инструмената. Најчешће се у њих сврставају: порези у најширем смислу речи, дозволе за загађивање животне средине, уклањање тржишних баријера и субвенција које промовишу економски неефикасно понашање према животnoj средини, субвениције, систем повраћаја депозита, преносиве дозволе, таксе за непоштовање стандарда, административне таксе, гаранције извршења и тзв. одштете (нав. према: Цвјетковић, Ц., *Еколошки порези и пољопривреда*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2015, стр. 770).

¹⁸ Црнковић, А., *Озелењивање економије : еколошки порези*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, бр. 2/2005, стр. 891.

¹⁹ Илић-Попов, Г., *Заштита и унапређивање животне средине у српском пореском систему*, Liber amicorum : зборник радова у част професора емеритуса Дејана Поповића, Београд, 2021, стр. 197.

3. Поимање и улога еколошких пореза

Еколошки порез представља један од најзначајнијих економских инструмената у функцији очувања здраве животне средине. Путем њих се „екстерни трошкови коришћења природних добара и „екстерни учинци“ који су последица тог коришћења претварају у интерне трошкове произвођача, односно потрошача“²⁰.

Када су, седамдесетих година прошлог века, по први пут у пореске системе нордијских земаља уведени фискални инструменти за које се очекивало да добију предзнак „еколошких“²¹ – накнаде за загађиваче – признати еколози и социолози уопште их нису благонаклоно прихватили. Биле су утврђене на релативно ниском нивоу у односу на ниво загађења, па су, према њиховом мишљењу, могле да се оцене само као компензација за загађење. Тек су пореске реформе с краја осамдесетих довеле до тога да су и еколози почели пледирати за увођење еколошких пореза.²² Оно што је до тада представљало само плод теоријске литературе, тада је постало и практична политика.²³

Чини се да за њих ни данас не постоји једна, општеприхваћена дефиниција.²⁴ Под еколошким порезима се заправо подразумевају најразличитије дажбине које плаћају загађивачи или које се плаћају на робу чијом се употребом врши загађење животне средине.

Обим овог појма такође се чини доктринарно спорним. Различити аутори нагласак стављају на различите класификације. Поједини међу њима нарочито акцентују поделу на еколошке порезе у ужем и ширем смислу, други, пак, класификацију на непосредне и посредне еколошке порезе, трећи, разликовање између пигу-пореза, пара-пигу пореза и двострано корисних пореза, а готово сви прихватају формалну класификацију међународних организација на четири

²⁰ Јелчић, Б., *et.al.*, *Финанцијско право и финансијска знаност*, Загреб, 2008, стр. 680.

²¹ Опорезивање енергената, пак, постојало је и раније. Примера ради, већ почетком 20. века у Данској је био uveden порез на бензин, док је у Русији око 90% свих локалних прихода представљало средства добијена разрезом пореза на коришћење природних ресурса (Markandya, A., *Environmental taxation: What have we learnt in the last 30 years?*, у: *Environmental taxes and fiscal reform*, ур: Laura Castellucci, Anil Markandya, New York, 2012, стр. 10).

²² Стојановић, М., *Ефикасност пореза у решавању еколошких проблема: докторска дисертација*, Економски факултет Универзитета у Нишу, 2016, стр. 33.

²³ Ladefoged, A., Janda, M., *100 years of externalities*, у: *Environmental taxation in the pandemic era: Opportunities and challenges*, Hope Ashiabor, Janet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2021, стр. 53.

²⁴ Вид: Milne, J., Skou Andersen, M., *Introduction to environmental taxation concepts and research*, у: *Handbook of Research on Environmental Taxation*, ур: Jenet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2012, стр. 20-23.

основне групе: порезе на енергенте, порезе на транспорт, порезе на загађења и порезе на природне ресурсе²⁵.

Под еколошким порезима у ужем смислу подразумевају се само они порези који се непосредно уводе на добра путем којих се загађује животна средина. Под еколошким порезима у ширем смислу могу се разумети не само бројни порески облици, већ и други фискални инструменти путем којих се интернализују негативне еколошке екстерналије, попут различитих такси и накнада.²⁶

Подела на непосредне и посредне најчешће се врши према критеријуму повезаности са заштитом животне средине. Непосредни би били они порези чије је увођење мотивисано заштитом животне средине, док би посредни били они који нису најдиректније са њом повезани.²⁷

Пигу-порези или „специфични порези“ чине ону групу еколошких пореза чија се висина одмерава у непосредном односу према јединици загађења и који имају за циљ најоптималнију интернализацију негативних екстерналија. У другу групу, групу пара-пигу пореза, убрајају се посредни, индиректни порези (попут акциза, царина или пореза на промет) и представљају алтернативу првима, док би трећу групу, групу двострано корисних, представљали сви они порези који се у пракси користе и у фискалне и у подстицајне сврхе, а чија би прикупљена средства служила за активности повезане са заштитом животне средине.²⁸

Подела еколошких пореза на порезе на енергенте, порезе на транспорт, порезе на загађења и порезе на природне ресурсе, готово да је општеприхваћена²⁹. Као порезе на енергенте, који због своје издашности представљају најчешће и најважније еколошке порезе, можемо разумети различите пореске облике (најчешће акцизе) на минерална уља и моторна

²⁵ Понегде се може пронаћи и посебна подела на порезе на емисије (као класични облик пигу-пореза), порезе на инпуте и аутпуте, субвенционисање животне средине и инвестиционе пореске кредите (Вид: Димитријевић, М., *Улога еколошких пореза у заштити животне средине*, Зборник радова: Екологија и право, Ниш, 2011, стр. 691-692).

²⁶ Вид: Илић-Попов, Г., *Еколошки ...*, стр. 107.

²⁷ Бејаковић, П., *О увођењу еколошких пореза у одабраним развијеним земљама*, Порезни вјесник, бр. 6/2016, стр. 123; Може се наћи и на друкчије формулисану класификацију (вид: Мајић, З., et. al., *Еколошки порези и њихова примјена у Еуропској унији*, Друштвена и техничка истраживања, бр. 2/2020, стр. 173).

²⁸ Нав. према: Јелчић, Ба., Јелчић, Б., *Порезни сустав и порезна политика*, Загреб, 1998, стр. 373; Анђелковић, М., *Јавне финансије и финансијско право: 3., измењено и допуњено издање*, Ниш, 2018, стр. 246-247.

²⁹ Каткад се трећа и четврта група могу пронаћи и обједињено као „порези на загађења и природне ресурсе“, како међу ауторима студија, тако и у статистичким приказима ЕУ, на шта су указали Гордана Илић Попов и Дејан Поповић (Илић Попов, Г., Поповић, Д., *Зелени порези – европска искуства и пракса у Србији*, Зборник радова: Одрживи развој у условима зелене транзиције, Бања Врућица, 2022, стр. 72).

горива, бензин (оловни и безоловни), дизел, лож-уље, петролеј, керозин, природни плин и на потрошњу електричне струје.³⁰ У порезе на транспорт могу се убројити порези на употребу моторних возила, порез на додату вредност на увоз и промет моторних возила, порез на аутомобилске гуме, регистрационе таксе и различите саобраћајне накнаде. Порези на загађење представљају „класичне“ пигуове порезе, будући да се њима опорезује загађење према јединици штетне емисије. Порези на природне ресурсе служе заштити од прекомерне и нерационалне експлоатације природних ресурса – воде, минералног богатства, шумског и пољопривредног земљишта и слично.³¹

Улози интернализације негативних екстерналија комплементарна је стимулативна, односно корективна улога еколошких пореза. Њихов основни циљ је у томе да се, користећи се ценовним сигнаlima, константно подстичу економски субјекти на рационално коришћење оскудних природних ресурса, коришћење незагађујућих супститута или пак улагање у увођење нове технологије путем које ће се смањивати ниво загађења.³²

Чак и онда када остварење корективне улоге еколошких пореза изостане (јер је прилично тешко на прецизан начин егзактно израчунати ниво загађења) значај њихове фискалне улоге не би се могао довести у питање. Издашност ових пореза увек је била један од разлога због којег су небројени министри финансија кудикамо интензивније пледирали за имплементацију еколошких пореских реформи него ли за решавање акутних проблема у својим пореским системима.

4. Предности и недостаци еколошких пореза

Утицаји који се остварују еколошким порезима зависе од различитих аспеката – како од његове имплементације, економског система на којем се примењује, тако и од преференција потрошача и бројних других друштвено-политичких фактора.³³ Позитиван учинак еколошких пореза превасходно се огледа у њиховој основној, фискалној улози (нарочито у погледу издашности пореза на енергенте). Такође, еколошки порези чине се прилично економичним избором, јер, као и сваки други економски инструмент обезбеђују висок ниво флексибилности (што се за административне инструменте, већ, не би могло осигурати).

³⁰ Шинковић, З., *Опорезивање енергената*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 3/2015, стр. 685.

³¹ Илић Попов, Г., Поповић, Д., *нав. чланак*, стр. 72.

³² Стојановић, П., *О улогама „зелених“ пореза као економских инструмената за заштиту животне средине*, Зборник радова: Услуге и права корисника, Крагујевац, 2020, стр. 719.

³³ Freire-González, *Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review*, Journal of policy modelling, бр. 40/2018, стр. 195.

Економска доктрина дуго већ истиче аргументе о могућем двоструко позитивном потенцијалу еколошких пореза. Тај, концепт, који се у литератури означава и као „ефекат двоструке користи“ или као „двострука дивиденда“, повод је због којег су поједине државе отишле корак даље у правцу политике одрживог развоја и започеле свеобухватне „зелене“ пореске реформе³⁴.

У својој бити, концепт двоструке дивиденде представља модел потпуног остварења фискалне и стимулативне улоге еколошког опорезивања. Са испуњењем његових претпоставки били би створени услови да се остваре вишеструке користи политици одрживог развоја. Основна хипотеза је да се заменом постојећих прихода од пореза приходима од нових, еколошких пореза обезбеди приходна неутралност и додатни бенефити, како у еколошком правцу, тако и у смеру интензивнијих економских користи по друштво.

Прва, зелена (еколошка) дивиденда, подразумева остварење еколошких бенефита. Ради се о стимулативном утицају пореза на економске субјекте како би они своје понашање усмерили ка еколошки прихватљивијим изборима и може се квантификовати кроз смањење штетних емисија и мању потрошњу енергије. Стимулативни утицај огледа се у подстицању загађивача да умањи загађење до оне тачке у којој је гранични трошак смањења једнак порезу, чиме се трошкови еколошког циља минимизирају (тзв. статичка ефикасност), или пак у постицању ка увођењу технолошких иновација (тзв. динамичка ефикасност).³⁵

Друга, плава (економска) дивиденда подразумева буџетску неутралност и превађивање пореског оптерећења са потрошње и фактора производње на активности и производе који имају негативан утицај на животну средину (и то најчешће тако што се истовремено уводе еколошки порези, а умањују постојећи порези на зараде и доприноси социјалног осигурања, чиме се помаже растерећењу фактора рада).³⁶

Но, постављена хипотеза оборива је као и свака друга претпоставка. Очите предности које се стављају у изглед применом овог концепта у пракси неретко изостају, чинећи тако идеју двоструке дивиденде само теоријским концептом са прилично несигурним исходима.

³⁴ Поједностављено речено, „зелена пореска реформа значи да држава почиње да опорезује лоше ствари (загађење, коришћење природних ресурса), уместо добрих ствари, као што су рад и капитал“ (Кешљевић, А., *et al.*, *Зелена пореска реформа и „ефекат двоструке дивиденде“ – компаративна анализа за Црну Гору, Босну и Херцеговину и Србију*, Зборник радова: Одрживи развој у условима зелене транзиције, Бања Врућица, 2022, стр. 382).

³⁵ Kosonen, K., Nicodème, G., *The role of fiscal instruments in environmental policy*, Working Paper, стр. 3.

³⁶ Стојановић, М., *нав. дело*, стр. 50; Поједини аутори разликују две „плаве дивиденде“ – дивиденду „брuto благостања“ и дивиденду „запослености“ (вид: Markandya, A., *нав. дело*, стр. 21-23).

Најчешће се у погледу могућег изостанка зелене дивиденде у литератури наглашава неизвесност позитивног ефекта у кратком и средњем року.³⁷ Изазовним се такође чини и одређивање оптималне висине пореза што може да доведе у питање не само ефикасну просторну и временску концентрацију загађења³⁸ већ и жељене фискалне исходе.³⁹

Будући да је потражња енергената прилично нееластична, повећање цена готових производа и услуга, као последица опорезивања, може довести до ефекта редистрибуције на нивоу домаћинстава и предузећа. Ови порези могу се оценити као регресивни јер у већој мери оптерећују оне са нижим примањима који значајан део свог дохотка опредељују за грејање својих домова и гориво за своје аутомобиле.⁴⁰ Такође, повећање трошкова у производном процесу оних предузећа која су оптерећена еколошким дажбинама може угрозити њихову конкурентност на тржишту. Поједини истраживачи оцењују да ови порези повећавају трошкове компанија, што резултира ефектом истискивања и умањењем капитала доступног за иновације.⁴¹ Неретко се стога истиче да су негативни ефекти еколошких пореза најочигледнији у земљама у развоју. Сувишним се чини подцртавати да су са аспекта конкурентности земље са блажом еколошком политиком у знатно повољнијем положају.⁴²

³⁷ Супротно томе, дугорочно посматрано, у погледу ефикаснијег коришћења природних ресурса, позитивни утицај је изванредан. „Њихова примена доводи до мање деградације животне средине и веће очуваности природних ресурса, што се чини кључним за одржавање будућег економског раста“ (Dokholyan, S., *et.al.*, *Green taxation as a driver for sustainable development*, RT&A, бр. 19/2024, стр. 1658).

³⁸ С обзиром на то да је његова оптимална висина онда тешко остварива, решење се може пронаћи у утврђивању просечног маргиналног износа штете које узрокују сви, а не само одређени произвођачи једне привредне гране (Лончарић-Хорват, О., *Фискални инструменти у служби еколошке политике*, Зборник Правног факултета у Загребу, бр. 3-4/1982, стр. 329-330).

³⁹ На концу, сам концепт еколошког пореза може се проматрати и као својеврстан парадокс. „Начелно, еколошки порези представљају финансијско оптерећење за понашање штетно по животну средину. Потпуно сузбијање таквог понашања значило би да је порез успешан са еколошког становишта, што би за резултат имало пореске приходе близу нуле. Међутим, управо овако постављен концепт у супротности је са основном карактеристиком пореза: порези који не доносе никакве приходе не би требало да се сматрају порезима (Rodi, M., Ashiabor, H., *Legal authority to enact environmental taxes*, у: *Handbook of research of environmental taxation*, ур: Jenet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2012, стр. 68).

⁴⁰ Како би се умањило проблем регресивности, најчешће се користе две мере: ослобађање одређених друштвених група од опорезивања (*ex ante*) или трансфери погођеним групама (*ex post*) (Кешељевић, А., *et. al.*, *нав. чланак*, стр. 386).

⁴¹ Hassan, M., *et.al.*, *The impact of green public finance and green taxes on environmental and non-environmental innovation*, *Research in international business and finance*, бр. 76/2025, стр. 3.

⁴² Забринутост је нарочито видљива у контексту конкурентности оних компанија које се у великој мери ослањају на потрошњу енергије у својим производним процесима

Посматрано са становишта порескоправне теорије, занимљивим се чини и питање у којој мери је порески терет еколошких пореза праведан и колико је у складу са принципом способности плаћања. Такође, упитно је „како еколошке порезе (чији је примарни циљ промена понашања пореских обвезника) ускладити са све израженијом потребом да се пореско право приведе својој првобитној, фискалној улози?“⁴³

На концу, не би се смео превидети ни изазов дневнополитичког окружења, јер увек постоји ризик од тога да имплементација једног теоријског концепта добије статус тзв. „економије црне табле“. Економисти често решавају теоријске проблеме „на табли“, али у тим истраживањима праве нереалне претпоставке и тиме игноришу „блатњаву“ политичку стварност, (теже да успоставе „нирвана модел владавине“ у којем постоји „добронамерни диктатор“, а игноришу посебне интересне групе и њихов реалан утицај).⁴⁴ Ништа мањег значаја није ни став јавног мњења. Јер, постоји реална могућност да увођење еколошких пореза не буде прихваћено због уверења гласача да они не пружају жељене резултате⁴⁵.

5. Уместо закључка

Тешко би „било замислити јавне финансије, па тиме и пореско право, без постојања јавног добра“⁴⁶. Здрава животна средина поседује сва његова битна обележја. Она нема своју цену, није предмет понуде и тражње на тржишту, па је невидљив добар исход „невидљиве руке“. Управо зато различити фискални инструменти остварују своју нарочиту улогу у оквиру политике одрживог развоја. Еколошки порези само су најеминентнији међу њима.

Иако је општеприхваћено мишљење да се најоптималнијим избором чини коришћење и командно-контролних и економских инструмената истовремено, зацело тек примена потоњих омогућује оживотворење концепта одрживог развоја. Но, незанемарљив број аутора доводи у питање прихватање концепта еколошког опорезивања и истиче његове бројне недостатке. Они погађају како његову еколошку, тако и економску страну и крећу се од неиспуњења или недовољног задовољења еколошке дивиденде, преко негативних утицаја на доходак, па све до изазова са којима се може суочити привреда у целини.

(примера ради, за оне које се такмиче на глобалном тржишту за продају алуминијума, цемента и челика) (Heine, D., et al., *Environmental tax reform: Principles from theory and practice to date*, IMF Working Paper, WP/12/180, 2012, стр. 17).

⁴³ Lončarić-Horvat, O., *Environmental Taxes...*, стр. 9.

⁴⁴ Daugbjerg, C., Tinggaard Svendsen, G., *The politics and economics of green taxation*, у: *Green taxation in question: Politics and economic efficiency in environmental regulation*, ур: Carsten Daugbjerg and Gert Tinggaard Svendsen, Hampshire, 2001, стр. 5.

⁴⁵ Мајић, З., *нав. чланак*, стр. 177.

⁴⁶ Беговић, Б., *Концепција јавног добра: историја, контроверзе и модификације*, *Liber amicorum*: зборник радова у част професора емеритуса Дејана Поповића, Београд, 2021, стр. 74.

Ваља прихватити оцену да стојимо испред једног вредносног суда. Борба за животну средину, да би остварила своју сврху, морала би имати глобалне размере. Многе државе уопште немају лак избор између здраве животне средине и социјално прихватљивијег животног стандарда. Сем тога, у оним системима у којима пореска реформа не би успела да елиминише регресиван ефекат еколошких пореза и у којима би остварила тек скроман утицај на смањење незапослености, пре ће бити да се суочавамо са примером Колберове изреке о уметности опорезивања него ли са опорезивањем које би било достојно еколошког атрибута.⁴⁷

*Vojislav Bačarin, Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL TAX IN THE LIGHT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY

Summary

The application of economic instruments leads, in the long term, to better environmental protection outcomes than the use of command-and-control instruments. Beneficial innovations are encouraged, significant savings are achieved, and additional incentives are provided for the shaping of new symbioses between responsible policy, the economic and scientific sectors. The environmental tax is one of the most important economic instruments in environmental protection. Although the prevailing view is that an optimal approach involves combining command-and-control with economic instruments, it is ultimately the application of the latter that enables the realization of the concept of sustainable development. Nevertheless, a significant number of authors question the acceptance of the environmental taxation concept and highlight its numerous shortcomings – from failure or insufficient fulfillment of the environmental dividend, through negative impacts on income, to the challenges the entire economy may face.

Key words: *environmental tax, economic instruments, sustainable development, environmental protection, double dividend.*

⁴⁷ Милошевић, М., Милошевић, М., *Еколошка пореска реформа – прича о Колберовом виђењу „уметности опорезивања“*, Страни правни живот, бр. 3/2010, стр. 255.

Литература

- Анђелковић, М., *Јавне финансије и финансијско право: 3., измењено и допуњено издање*, Ниш, 2018.
- Беговић, Б., *Концепција јавног добра : историја, контроверзе и модификације*, Liber amicorum: зборник радова у част професора емеритуса Дејана Поповића, Београд, 2021.
- Бејаковић, П., *О увођењу еколошких пореза у одабраним развијеним земљама*, Порезни вјесник, бр. 6/2016.
- Бримерхоф, Д., *Јавне финансије: 7., потпуно прерађено издање*, Загреб, 2000.
- Daugbjerg, C., Tinggaard Svendsen, G., *The politics and economics of green taxation*, у: Green taxation in question: Politics and economic efficiency in environmental regulation, Carsten Daugbjerg and Gert Tinggaard Svendsen, Hampshire, 2001.
- Димитријевић, М., *Улога еколошких пореза у заштити животне средине*, Зборник радова: Екологија и право, Ниш, 2011.
- Dokholyan, S., Khasanova, S., Musaeva, A., *Green taxation as a driver for sustainable development*, RT&A, бр. 19/2024.
- Ђурић, Н. М., *Историја хеленске етике*, Београд, 1976.
- Зековић, С., *Економски и тржишни инструменти у политици одрживог развоја ЕУ*, Економски анали, бр. 157/2003.
- Илић-Попов, Г., *Еколошки порези*, Београд, 2000.
- Илић-Попов, Г., *Заштита и унапређивање животне средине у српском пореском систему*, Liber amicorum: зборник радова у част професора емеритуса Дејана Поповића, Београд, 2021.
- Илић Попов, Г., Поповић, Д., *Зелени порези – европска искуства и пракса у Србији*, Зборник радова: Одрживи развој у условима зелене транзиције, Бања Врућница, 2022.
- Јелчић, Б., Лончарић-Хорват, О., Шимовић, Ј., Арбутина, Х., Мијатовић, Н., *Финансијско право и финансијска знаност*, Загреб, 2008.
- Јелчић, Ба., Јелчић, Б., *Порезни сустав и порезна политика*, Загреб, 1998.
- Јеремић, Н., Георгијевски, М., *Еколошки порези у Европској унији*, Европско законодавство, бр. 47-48/2014.
- Кешељевић, А., Нововић Бурић, М., Лалевић Филиповић, А., Лакићевић, М., *Зелена пореска реформа и „ефекат двоструке дивиденде“ – компаративна анализа за Црну Гору, Босну и Херцеговину и Србију*, Зборник радова: Одрживи развој у условима зелене транзиције, Бања Врућница, 2022.
- Кордеј Де-Вила, Ж., Папафава, М., *Економски инструменти у политици заштите околиша у Хрватској – теоријска сазнања и искуства*, Привредна кретања и економска политика, бр. 94/2003.
- Kosonen, K., Nicodème, G., *The role of fiscal instruments in environmental policy*, Working Paper.
- Ladefoged, A., Janda, M., 100 years of externalities, у: *Environmental taxation in the pandemic era: Opportunities and challenges*, Hope Ashiabor, Janet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2021.
- Лапчевић, М., *Облици екстерналија и њихов значај у цивилном ваздушном саобраћају*, Зборник радова: Правна мисао у срцу Шумадије, Крагујевац, 2012.
- Lončarić Horvat, O., *Legal analysis of environmental taxes*, Facta Universitatis, Series: Law and Politics, бр. 1/2012.

- Лончарић-Хорват, О., *Фискални инструменти у служби еколошке политике*, Зборник Правног факултета у Загребу, бр. 3-4/1982.
- Мајић, З., Фунда, Д., Мајић, Т., *Еколошки порези и њихова примјена у Еуропској унији*, Друштвена и техничка истраживања, бр. 2/2020.
- Мариловић, Ђ., *Финансијскоправни аспекти управљања јавним добрима*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2021.
- Markandya, A., *Environmental taxation: What have we learnt in the last 30 years?*, у: *Environmental taxes and fiscal reform*, ур: Laura Castellucci, Anil Markandya, New York, 2012.
- Milne, J., Skou Andersen, M., *Introduction to environmental taxation concepts and research*, у: *Handbook of Research on Environmental Taxation*, ур: Jenet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2012.
- Милошевић, М., Милошевић, М., *Еколошка пореска реформа – прича о Колберовом виђењу „уметности опорезивања“*, Страни правни живот, бр. 3/2010.
- Musgrave, R., Musgrave, P., *Public Finance in Theory and Practice: Fifth Edition*, New York, 1989.
- Pawłowski, A., *Sustainable development as a civilizational revolution: a multidisciplinary approach to the challenges of the 21st century*, Boca Raton, 2001.
- Раичевић, Б., *Јавне финансије : прво издање*, Београд, 2005.
- Rodi, M., Ashiabor, H., *Legal authority to enact environmental taxes*, у: *Handbook of research of environmental taxation*, ур: Jenet E. Milne, Mikael Skou Andersen, Cheltenham, 2012.
- Стојановић, М., *Ефикасност пореза у решавању еколошких проблема*, докторска дисертација, Економски факултет Универзитета у Нишу, 2016.
- Стојановић, П., *Оулогама „зелених“ пореза као економских инструмената за заштиту животне средине*, Зборник радова: Услуге и права корисника, Крагујевац, 2020.
- United Nations, *Our Common Future - Brundtland Report*, Oxford, 1987.
- Филиповић, С., *Еколошки порези у појединим европским земљама*, Економски анали, бр. 162/2004.
- Freire-González, *Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review*, Journal of policy modelling, бр. 40/2018.
- Hassan, M., Lee, J., Rouge, L., Kouze, M., *The impact of green public finance and green taxes on environmental and non-environmental innovation*, Research in international business and finance, бр. 76/2025.
- Hafner, P., *Ecological paradigm and economic reality*, Facta Universitatis, бр. 2/2009.
- Heine, D., Norregaard, J., W.H.Parry, I., *Environmental tax reform: Principles from theory and practice to date*, IMF Working Paper, WP/12/180, 2012.
- Цвјетковић, Ц., *Еколошки порези и пољопривреда*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2015.
- Црнковић, А., *Озелењивање економије : еколошки порези*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи, бр. 2/2005.
- Шинковић, З., *Опорезивање енергената*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 3/2015.